

2003

HET VLIEGEND HERT IN UTRECHT

RESULTATEN 2003

HANS HUIJBREGTS

september 2003

- Tekst
- Productie

- contactpersoon EIS-Nederland
- opdrachtgever
- contactpersoon opdrachtgever

Hans Huijbregts
Stichting European Invertebrate Survey – Nederland
postbus 9517, 2300 RA Leiden
tel. 071-5687670, e-mail: eis@naturalis.nnm.nl
Vincent Kalkman
Provincie Utrecht
Ron Beenen

Inleiding

Van oudsher zijn er meldingen van het vliegend hert uit de provincie Utrecht. Door Van Laar werden de aan hem in 1987 bekende waarnemingen samengevat. Om de huidige status het vliegend hert in de provincie Utrecht vast te stellen werd door EIS-Nederland, in opdracht van de provincie Utrecht, in de zomer van 2003 onderzoek naar het voorkomen in de regio Amersfoort uitgevoerd.

Methoden

Het vliegend hert brengt zijn leven grotendeels als larve in de grond voor. De volwassen kevers leven kort en zijn slechts tijdens de zomer maanden actief. Gericht zoeken naar het vliegend hert is lastig; het blijft een kwestie van kans. In vergelijking met de andere Nederlandse gebieden waar het vliegend hert voorkomt zijn uit de provincie Utrecht opvallend weinig meldingen bekend. Zo zijn uit de provincie Utrecht in de periode tussen 1766 en 1900, in tegenstelling tot de Veluwe, in het geheel geen meldingen bekend (tabel 1). Het lijkt er dus op dat de populatiedichtheid al heel lang tamelijk laag is. Dit maakt een inventarisatie er niet eenvoudiger op.

Het is bekend dat het vliegend hert nogal honkvast is. Omdat van ouderdom stervende eiken in Nederland vrijwel niet voorkomen heeft het vliegend hert zich in Nederland waarschijnlijk alleen in oude hakhoutgebieden kunnen handhaven. Omdat in drie velddagen niet de hele provincie uitputtend geïnventariseerd kon worden, zijn gebieden geselecteerd op de volgende criteria:

1. Uit de literatuur bekende vindplaatsen
2. Oude hakhoutgebieden
3. Locaties als respons op de geplaatste oproepen

Op deze locaties werd op drie manieren gezocht:

1. Op bloedende eiken
2. Op boomstammen
3. Op wegen en paden

Daarnaast werd gesproken met medewerkers van de provincie, respondenten op de oproepen, de stadsecoloog van Amersfoort, een regelmatige bezoeker van het gebied de Stompert, de beheerder van de defensieterreinen en bewoners in de omgeving van oude vindplaatsen (tabel 3).

Veldwerk

Vanwege het zeer warme weer werd het veldwerk verdeeld over vier dagen van zes uur (tabel 2), waarvan de laatste dag deels in het gezelschap van de beheerder van de defensieterreinen. Tijdens het veldwerk zijn geen vliegende herten aangetroffen.

Oproep tot waarnemingen

In de tweede helft van juni is een persbericht compleet met foto, kaartje en korte en lange versie van een artikel naar 30 regionale kranten gestuurd. Daarnaast is dezelfde informatie verstuurd naar 15 regionale vogelwerkgroepen, IVN-, NJN- en KNNV-afdelingen. Het is niet bekend in hoeveel gevallen dit heeft geleid tot plaatsing. Dezelfde oproep, aangepast voor de Gelderse situatie, heeft geleid tot vele tientallen waarnemingen uit Gelderland. Dit maakt duidelijk dat het bereik waarschijnlijk goed was. Naast de regionale oproepen is er ook in de landelijke pers aandacht geweest voor het vliegend hert. Zo is er een interview geweest op Vara's Vroege Vogels en tv Gelderland en zijn er berichten verschenen in onder meer de Volkskrant en het tijdschrift Argus.

Voor Utrecht heeft dit slechts geleid tot drie reacties:

Wachtmeesters C. Tol & P. Nymeijer (per email: 2 juli 2003)

'In het jaar 2001 en in het jaar 2002 hebben ik en mijn collega's verschillende malen vliegende herten gezien op de kazerne van de Koninklijke Marechaussee op de veldmaarschalk Montgommeryweg 2 in Soesterberg. Eerst dachten we dat het kakkerlakken waren, waarna we alarm sloegen bij onze beheerder de wmr 1 P Nymeijer. Deze wist ons te vertellen dat dit echter vliegende herten betrof. Sommigen zijn dus gedood en anderen zijn nadat ik wist dat het geen kakkerlakken betrof door mij teruggezet in de tuin. Dit jaar heb ik ze niet gezien. Ik heb de insecten gezien in een periode gelegen tussen juni en augustus.'

De locatie is bezocht en hier werden verder geen waarnemingen van het vliegend hert gedaan. Wachtmeester P Nymeijer wist nog te melden dat in de periode 1985/1986 ook vliegende herten op paleis Soestdijk zijn gesignaleerd. Er is met de wachtmeesters afgesproken dat zodra de kevers weer worden waargenomen, contact met EIS zal worden gelegd. Vooralsnog wordt de waarneming als niet bevestigd beschouwd.

Sylvia Bruggink (per email: 3 juli 2003)

'Ik meen in juni een exemplaar gezien te hebben bij mijn werk. Ik werk in Baarn (op de grens met Hilversum); het ligt midden in het Goois natuureservaat. Ik heb deze kever tot twee maal toe gezien; beide keren aan het begin van de avond en na een warme dag. De exacte data weet ik helaas niet meer. Wel was ik zeer onder de indruk van de grootte van de kever. De eerste keer zat deze bij de voorzijde van het huis; tegen de muur verscholen tussen enkele hangplanten op zo'n twee meter hoogte. Vooral de roodachtige kleur was opvallend. Om de woning waarin ik werk ligt veel oud hout en er zijn diverse eikenbomen. Ik zag hem samen met een collega, die een beetje schrok van de kever; zo groot en imposant. De tweede keer zat de kever aan de achterkant van het huis wederom op de bodem van een hangbak met planten. Bij het begieten van deze planten vloog het beest weg. Ook deze bakken hangen op zo'n twee meter hoogte. '

Bij telefonische navraag bleek mevrouw Bruggink goed te weten hoe een vliegend hert er uit ziet. Zij bleek dit echter ook op internet te hebben nagezocht. Er is met mevrouw Bruggink afgesproken dat zodra de kevers weer worden waargenomen, contact met EIS zal worden gelegd. Mede gezien de locatie wordt de waarneming vooralsnog als niet bevestigd beschouwd.

A.M. van Helden (brief zonder adres: 27 juli 2003)

‘Op 26 juli 2003 heb ik bij de Kaapse Bossen een vliegend hert gezien. Op de hoogte van de Leersumsestraatweg bij de parkeerplaats / informatiebord bij de startplaats van de natuurmonumenten wandelingen.’

Deze brief was helaas niet voorzien van een adres waardoor we de waarnemer niet hebben kunnen spreken. Het is daardoor niet in te schatten of deze waarneming betrouwbaar is.

Conclusie

Uit een lange periode zijn een zeer beperkt aantal meldingen uit de provincie Utrecht bekend geworden (tabel 1). De waarnemingen hebben voor het merendeel betrekking op mannelijke exemplaren. Ondanks dat deze in staat zijn grotere afstanden vliegend af te leggen is de inschatting dat alle Utrechtse waarnemingen betrekking hadden op in Utrecht aanwezige populaties en niet op dwaalgasten van de Veluwe. Uit Utrecht zijn geen vondsten van larven bekend en zekerheid over voortplantingslocaties is er dus niet. In de zomer van 2003 is er redelijk veel media-aandacht voor de soort geweest. Dit heeft geleid tot zo'n 150 waarnemingen van het vliegend hert. Het feit dat hier slechts drie (onbevestigde) waarnemingen van de provincie Utrecht tussen zitten maakt duidelijk dat de soort verdwenen is uit de provincie of slechts zeer lokaal in zeer lage aantallen voorkomt. De meest kansrijke plekken voor het vliegend hert zijn een aantal defensie terreinen (De Stompert, Vlasakkers en de Leusderheide). Dit omdat deze terreinen grote aantallen kwijnende eiken bevatten en omdat oude waarnemingen in de nabijheid van deze terreinen liggen.

Aanbevelingen

Het onderzoek heeft geen bevestiging opgeleverd over de huidige aanwezigheid van het vliegend hert in de provincie Utrecht. Het lijkt dan ook het beste om de soort in het beleid voorlopig als ‘mogelijk aanwezig’ te beschouwen. Het is zaak om snel te reageren op eventuele nieuwe waarnemingen zodat de betrouwbaarheid gelijk gecontroleerd kan worden. Eventueel verder veldwerk zou zich moeten concentreren op de eerder genoemde defensie terreinen. Gezien de waarschijnlijk lage dichtheid is het trachten aan te lokken van vliegende herten waarschijnlijk de beste methode om waarnemingen te verzamelen. Hiervoor zijn twee mogelijkheden:

- Creëren van een kunstmatig bloedende boom
- Lokken van de mannetjes met rottend zacht fruit (bv kersen)

Daarnaast is het van belang om bij defensiepersoneel aandacht te vragen voor de soort. De defensieorganisatie is geïnteresseerd in eventuele specifieke beheersmaatregelen en staat niet onwelwillend tegen verder onderzoek.

Jaar	Plaats	Coördinaten	Details	Waarnemer	Seks	Bron
< 1766	't Stigt Utrecht	135-455	Onbetrouwbare vindplaats; het betreft hier waarschijnlijk de woonplaats van Oudemans en niet de herkomst van het exemplaar	Oudemans	Man	(Houttuyn 1766) Zoologisch Museum Amsterdam
1900	Amerongse Bosch	162-446	In aantal op de oostelijk helling van het bos, dus naar de Geldersche vallei gekeerd. Zwarte eiken en een zeer grote tamme kastanje	Bentinck	Man/ vrouw	(Mac Gillavry 1950)
1950	Amersfoort	155-460		NAM	Man	Zoologisch Museum Amsterdam
1957	Amersfoort	151-459	Oude Kamp ten Noorden van de Kol. Van Roijenweg, in eikenhakhout	W. Hakstege	Man	(Laar 1987)
1957	Leusden	152-459	Konijnenbosch, in eikenhakhout	W. Hakstege	Man	(Laar 1987)
1960	Amersfoort	152.6-463.4	Terrein van de voormalige vleesfabriek aan de Soesterweg [inmiddels magazijn van boekhandel de Slegte], onder ijzeren afvalton	Z. Bruijn	Man	(Laar 1987)
1971	Maarn	157.3-450.0	Valkenheide, op boomstobbe aan bosrand	M. ter Horst	Man	(Laar 1987)
1977	Amersfoort	152-462	Birkhoven, eikenhakhout tussen de Defensieweg en de spoorlijn Amersfoort – Utrecht	H. Gartner	Vrouw	(Laar 1987)
1978	Zeist	149-457	De Wallenburg bij Austerlitz, voor het eerst na een afwezigheid van 30 jaar weer gevonden in eikenstrubben	-	?	(Laar 1987)
1989/ 1990	Maarn, Altena	157-451	In de tuin van de waarnemer. Altena = straat aan NW-zijde Leersumsche veld	Waerdt J vd	Man	Provinciaal archief Utrecht

Tabel 1 : Overzicht van vindplaatsen in de provincie Utrecht

Datum	Gebied
6 juli 2003	Amersfoort: Soesterweg, Birkhoven (zuidzijde), Kazerne Koninklijke Marechaussee in Soesterberg, De Wallenberg.
13 juli 2003	De Stompert, Oude Kamp, Konijnenbosch, Vlasakkers.
20 juli 2003	Huize Maarsbergen, Valkenheide, Leersumsche Veld, Altena, Boswachterij Amerongse Bos
14 augustus 2003	Bernhardkazerne, Vlasakkers, de Stompert, Leusderheide (oostzijde), Birkhoven (noordzijde)

Tabel 2 : Bezochte gebieden

Naam	Functie	Telefoon
Mevr. Assema	Stadsecoloog Amersfoort	033-4694461
Jaap Riemens	Terreinbeheerder Defensie	030-2366185
Dhr. Bijl	Regelmatige bezoeker van het gebied de Stompert	035-6014236
Christiaan Tol	Wachtmeester Koninklijke Marechaussee Soesterberg	033-4552291 (privé)
Peter Nymeijer	Wachtmeester Koninklijke Marechaussee Soesterberg	0346-334200 (8.00-17.00)
Sylvia Bruggink	Werknemer inrichting voor verstandelijk gehandicapten Sherpa (voorheen Eemeroord)	033-4802258

Tabel 3: Geraadpleegde informanten

Literatuur

- Houttuyn, M. 1766. Natuurlyke historie of uitvoerige beschrijving der dieren, planten en mineraalen, volgens het samenstel van den heer Linnaeus. Met naauwkeurige afbeeldingen. Eerste deels, negende stuk. De insekten. -- Houttuyn, Amsterdam.
- Laar, V. van 1987. Waarnemingen van het vliegend hert *Lucanus cervus* (L.) op de Utrechtse Heuvelrug en in de Geldersche Vallei. -- Te Velde 35: 7-8.
- Mac Gillavry, D. 1950. Nog iets over de faunistiek van het vliegend hert. -- Entomologische Berichten 13: 136.